
УДК 811.161.2' 342.9

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ПРОЕКТ З НЕОЛОГІЇ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

**Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich / Red. nauk.
E. Koriakowcewa. — Siedlce: Wyd. Akademii Podlaskiej, 2009.
— 205 s.**

**(Прояви інтернаціоналізації в слов'янських мовах / Ред. наук.
О. Коряковцева. — Седльце: Вид-во Підляської Академії,
2009. — 205 с.)**

Питання розвитку національних мов неминуче пов'язані з вивченням двох основних процесів їх оновлення: засвоєнням іншомовних одиниць і творенням власних. Процеси інтернаціоналізації сучасної української мови як одна з провідних тенденцій її розвитку перебувають у полі пильної уваги українських учених. Проте ця тенденція розвитку властива й іншим слов'янським і неслов'янським мовам, а отже, становить предмет активного вивчення мовознавців з усіх слов'янських країн. Свідчення цього — збірник статей різних авторів «Прояви інтернаціоналізації у слов'янських мовах», виданий Підляською Академією у м. Седльце (Польща) 2009 р. за матеріалами однойменного інтернет-семінару, який у лютому 2009 р. на базі Підляської Академії організувала проф. О.І. Коряковцева. У проведенні цього семінару активну участь взяли члени Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славистів, незмінним секретарем якої є проф. О. І. Коряковцева. У статтях цього збірника проаналізовано явище інтернаціоналізації у польській, російській, українській, білоруській, чеській, словенській та болгарській мовах. Статті написані польською, російською, білоруською, чеською, болгарською та словенською мовами. Таке широке мовне тло виявлення тенденції інтернаціоналізації дає змогу зацікавленому дослідникові і будь-якому шанувальникові мови побачити спільне і відмінне у витворенні інтернаціонального лексичного шару, з'ясувати місце і роль інтернаціо-

© Ю.В. РОМАНЮК, 2010

нальних засобів у розвитку національномовної номінації.

Інтернаціоналізація виявляється у сучасних слов'янських мовах активно і широко, про що свідчать численні лексико-словотвірні зміни. Проблема адаптації запозичень та входження інтернаціоналізмів є центральною для авторів збірника. Особливе місце займає аналіз словотвору на базі інтернаціоналізмів (від вкраплень до освоєних різними слов'янськими мовами афіксів). К. Вашакова (Варшава) у статті «Інтернаціоналізація польської лексики — сучасний стан та прогнози на найближче майбутнє» визначає загальні категорії явищ, що свідчать про тенденцію до інтернаціоналізації лексики в польській мові. Інтенсивне входження англо-американізмів до польського лексикону, як уважає авторка, викликане динамічними змінами дійсності, йому сприяють медіа та Інтернет. Потреба у швидкому обміні інформацією, прискорений темп життя є причиною того, що час адаптування запозичень відносно короткий. К. Вашакова зазначає, що хоча ступінь адаптації запозичень неоднаковий, тобто не всі вони отримують польські питомі флексії (як *newsowy* «новинний», наприклад), але навіть вкраплення придатні для словотворення (*sushiarnia* «суші-бар»// *sushi-arnia*). Деякі запозичення утворюють цілі гнізда. Серед словотвірних адаптованих запозичень є одиниці з різним ступенем орфографічної, фонетичної і флексійної асиміляції. Аналіз багатого матеріалу дає змогу переконатися, що ані незмінюваність, ані «чужомовний вигляд» запозичення не становлять непереборної перешкоди при включенні його в словотвірну систему польської мови. Унаслідок словотвірного адаптування запозичень з'являється велика кількість композитів. Великі ряди композитів утворюються з компонентами **cyber-**, **e-**, **mega-** та іншими (*cyberhandel* «кіберторгівля», *e-klient* «е-клієнт», *e-uczelnia* «е-виш», *megarynek* «мегаринок», *megastownik* «мегасловник» і под.). Авторка зупиняється на такому явищі, як інтернаціоналізація значень лексичних одиниць, інтенсивне запозичення значень, насамперед з англійської мови, що призводить до розширення сполучуваності одиниць польської мови, наприклад, *mysz* «миша» (комп'ютерна), *galeria* «галерея» (торговий дім), *miękki* «м'який» (легкий, слабкий), *twardy* «твердий» (сильний). Отже, за висновком К. Вашакової, результатом тенденції до інтернаціоналізації є не лише постійне зростання словника у певних межах і функціях, але й виразні зміни у лексичній і словотвірній системах сучасної польської мови. Звідси бере початок розвиток системних тенденцій, які лежать в основі типологічних змін мови. Г. П. Нецименко (Москва) у статті «Запозичення vs. інтернаціоналізми в сучасній вербальній комунікації» розрізняє запозичення, як ширший термін, та інтернаціоналізми. У центрі її уваги — неминучість і важливість контактів різних мов, які відбувалися на всіх історичних етапах їхнього розвитку і розширилися в сьогоденні. Наприкінці 90-х рр. XX ст. для слов'янських мов відбулася зміна терміносистем: з російськомовних на англійськомовні. На початку XXI ст. всі етнічні мови опинилися перед необхідністю опрацювання і трансляції величезного інформаційного масиву. Так, потреба у нових номінаціях стала задовольняти-

ся за рахунок інтенсивного припливу англіцизмів. Це не тільки полегшувало доступ до сучасних досягнень у різних галузях знань, а й уводило етнічну спільноту в світовий цивілізаційний контекст. Відповіддю на інтенсивний потік англіцизмів стала, як твердить авторка, політика мовного «протекціонізму», яка створювала сприятливий ґрунт для активізації використання внутрішньомовних ресурсів. Г.П. Нещименко зазначає насамкінець, що запозичення з генетично неспоріднених мов можуть призвести до зростання немотивованих слів, появи нетипових для мови-реципієнта схем словотвору. Нові слова, незвичні для артикуляційного апарату носіїв мови-реципієнта, не лише створюють труднощі вимови, але й можуть «чинити опір» приєднанню словозмінних та словотвірних формантів, ускладнюючи процес адаптації запозичень. Стаття Є.А. Карпіловської (Київ) «Інтернаціоналізація явна і прихована в сучасному українському лексиконі» присвячена двом різноспрямованим тенденціям розвитку лексикону сучасних слов'янських мов: інтернаціоналізації, тобто відкритості лексикону певної мови до ресурсів інших слов'янських і неслов'янських мов, і націоналізації, тобто збереженню національної специфіки, вирішенню завдань номінації і комунікації за рахунок власних мовних ресурсів. Важливо вивчати інтернаціоналізацію, підкреслює авторка, не лише як відображення процесу глобалізації, але й як показник реакції національної мови на збільшення іншомовних ресурсів, дію її захисних механізмів на різних рівнях організації мовної системи і тексту як реалізації мовної системи у суспільній практиці. Саме тому предметом розгляду у статті є явні, ті, що мають чужомовну форму, і приховані, виражені власне українськими формальними засобами, лексико-словотвірні інтернаціоналізми в сучасній українській мові. Нова, не зафіксована словниками радянської доби, українська лексика демонструє всі можливі форми прояву інтернаціоналізації у мові: вкраплення, які часто є основою-категоризатором словотвірної парадигми у сполученні з питомими українськими словами, афіксами або адаптованими запозиченнями (*e-mail клієнт, PR-діяство, CD-ROM-ний*). Запозичення (слова, морфеми, словосполуки) може проходити в сучасній українській мові різні стадії та шляхи адаптації, вживатися у транскрибованій або транслітерованій формі: *імейл, емейл, мейл* і т. ін. Часто вкраплення і адаптовані варіанти функціонують в українській мові паралельно: PIN-код і пін-код і под. Явні запозичення-інтернаціоналізми виявляють активність до словотворення і формування різних лексичних об'єднань, беручи в такий спосіб активну участь у дальшому розвитку лексичної системи мови. Крім того, поява нових запозичень сприяє поповненню корпусу не лише основ, а й словотвірних формантів. Приховані запозичення займають особливе місце серед інтернаціоналізмів. Вони можуть втілюватися в уже відомій мовцям власній або чужій формі, часто це повторні запозичення (*франчайзинг — франшиза, фентезі* (мистецький жанр) — *фантазі* (про одяг)). Отже, вивчення прояву в українському лексиконі тенденції інтернаціоналізації переконливо підтверджує і його відкритість до інтернаціонального ресурсу, і дію

захисних механізмів мови, спрямованих на збереження типологічних рис української номінації. І. Боздехова (Прага) вивчає прояви інтернаціоналізації у сучасній чеській мові, точніше, підмові медицини. Її стаття так і називається «Прояви інтернаціоналізації у сучасній чеській спеціальній комунікації, особливо медичній». Авторка пише про інтенсивне проникнення у сучасну чеську мову англійських медичних термінів, вирізняючи серед цих запозичень три групи: 1) ті, що називають певні дії, техніки, методи, пристрої; 2) ті, що називають певні галузі медицини, спеціалізації і 3) ті, які позначають стани пацієнта, хвороби. І. Боздехова зазначає, що часом в одному тексті функціонують і чеські питомі назви (передусім кальки), і чужі (англійські), і робить висновок, що варто протистояти такому інтенсивному напливові англійських термінів, користуватися передусім чеськими відповідниками. Н. Ю. Авіна (Вільнюс) у статті «Прояв інтернаціоналізації в російській мові в ситуації етнокультурної взаємодії» зупиняється на особливостях вживання інтернаціоналізмів у російськомовній пресі Литви. Типові прояви інтернаціоналізації, характерні для сучасної російської мови, уявлено в умовах етнокультурної взаємодії. Проте, як доводить авторка, в цього процесу є й своя специфіка, оскільки з'являється нове джерело інтернаціоналізації: литовська мова, яка, в свою чергу, запозичує і адаптує інтернаціоналізми, а російська в Литві з нею контактує. У статті Ц. Аврамової (Софія) «Прояви інтернаціоналізації у словотворенні болгарської літературної мови на межі двох тисячоліть» простежено активність морфем-інтернаціоналізмів (на зразок **супер-, мега-, хипер-, топ-, екс-, вице-, -изация, -изъм, -ист, -ман, -фил, -гейт** та інш.). Авторка доводить, що інтернаціоналізація передусім має вираження в активізації іменної префіксації, афіксоїдизації та утворенні численних композитивів від іншомовних основ. У статті також підкреслюється, що тенденція до інтернаціоналізації не сама виявляється у мові, її супроводжує тенденція до націоналізації, яка поки що слабша від першої. Р. Беленчиков (Магдебург) у статті «Питання лексикографічної кодифікації англіцизмів (на матеріалі російської мови)» дослідила відображення тенденції до інтернаціоналізації (а саме: кодифікацію запозичень-англіцизмів) у російській лексикографії. Авторка порушує питання норми і аналізує труднощі, з якими стикаються лексикографи при укладанні неологічних словників або поповненні академічних: наявність орфографічних і орфоепічних варіантів, питання граматичної характеристики, відомості про походження та словотвірну асиміляцію англіцизмів. Р. Беленчиков підкреслює, що проблема норми, яка постає перед укладачами неологічних словників, є центральною: кодифікуючи запозичення згідно з особливостями мови-реципієнта, вони роблять свій внесок у підвищення загального рівня мовної компетенції і в іноземних мовах, і у рідній. Н.Ф. Клименко (Київ) у статті «Національно-мовні особливості освоєння інтернаціоналізмів (на матеріалі сучасної української та новогрецької мов)» аналізує надзвичайно цікаве явище: розвиток у давніх грецьких основ нових значень, коли вони стають інтернаціоналізмами, як в основи **еко-**, яка в англійській мові

отримала значення «пов'язаний з навколишнім середовищем» (первинне її значення «дім, житло»). Новогрецька мова подібно до германських та слов'янських мов запозичила цю та інші (**біо-, гео-, електро-** і т. ін.) грецькі основи з англійської. Специфіка такого запозичення полягає в тому, що ці основи повернулися до стихії рідної мови з новими значеннями, розширивши давні гнізда з цими основами. В українській мові основи **еко-** і **біо-** стали словотворчими одиницями, утворили нові розряди слів, серед яких немало гібридів. На фоні цих основ чіткіше видно специфіку освоєння інтернаціональних основ у новогрецькій мові. Наприклад, основа **радіо-** в українській та новогрецькій мовах утворює гнізда, які демонструють паралелізм словотвірного і лексичного наповнення. Однак у новогрецькій мові діє потужніший механізм захисту мови від проникнення англословних запозичень. Це — використання кальок, утворення гібридних слів, еквівалентний переклад словосполученнями. Ускладнює освоєння новогрецькою мовою запозичень і те, що існують обмеження на звукове оформлення кінця слова. Це, зокрема, пояснює уповільнене освоєння англійських слів на **-ing**, дуже поширених у слов'янських мовах як назви дій, процесів, станів. У новогрецькій мові діє підтримувана інтелектуальною елітою країни тенденція до обмеження запозичень засобами грецької мови шляхом використання всіх різновидів кальок, багатьох гібридних одиниць та семантично еквівалентних словосполук. Інтернаціоналізацію у білоруській мові О. О. Лукашанець (Мінськ) пов'язує з процесами, які відбуваються в російській мові, оскільки саме від неї білоруська запозичує інтернаціоналізми. Стаття О.О. Лукашанця «Процеси інтернаціоналізації у білоруській мові кінця ХХ–початку ХХІ ст.» сконцентрована на явищі інтернаціоналізації-русифікації (англо-американізми проникають у білоруську мову через посередництво російської) та націоналізації (дерусифікації). Аналізуючи численні приклади, словотвірні пари і ряди, автор робить висновок, що з тенденцією до інтернаціоналізації в лексиці і словотворі сучасної білоруської мови пов'язані різноманітні і складні процеси, зумовлені і зовнішнім впливом, і змінами всередині мовної системи. Оскільки мовні інновації є назвами актуальних для сучасного суспільства реалій, то в кожному конкретному випадку їх слід оцінювати позитивно. Лише масовий характер запозичення та активне функціонування запозичень в усному і писемному мовленні дає підстави для занепокоєння через іншомовну (англословну) експансію. Стаття О. Г. Лукашанець (Мінськ) «Запозичення у соціолектах: джерела, шляхи, функції іншомовних слів» присвячена аналізу запозичень у російських та білоруських жаргонах, арго, професійних та молодіжному сленгах, починаючи від мов ремісників і торговців часів Російської імперії і закінчуючи професійним сленгом комп'ютерників. Цікавий матеріал згруповано за мовами-джерелами запозичень, серед яких грецька, польська, македонська, литовська, німецька, циганська, фіно-угорські та романські мови. У молодіжних та сучасних професійних жаргонах (особливо користувачів комп'ютерів) переважають

англіцизми. В останніх наявна багата мовна гра: кальки, англійські слова, переоформлені на російський лад (*лапа, лапоть* — «комп'ютер типу LapTop», *горелые дрова* — «графічний редактор Corel Draw») Отже, у соціолектах неоднакові й джерела, і шляхи, й основні функції запозичених слів Поява запозичених слів у молодіжному і комп'ютерному жаргонах якнайтісніше пов'язана з тенденцією мови до інтернаціоналізації, глобалізації. О.В. Петров та Л.О. Петрова (Сімферополь) у статті «Дериваційна активність загальноновживаних запозичених слів у російській та українській мовах» шляхом аналізу численних прикладів, узятих як з неологічних словників, так і з найновіших джерел мас-медіа, доводять дериваційну активність запозичених загальноновживаних слів, давно освоєних російською та українською мовами. Поповнення лексиконів охоплює цілі мікросистеми. Дальший розвиток неолексем іде шляхом продукування композитів, юкстапозитів та аббревіатур через те, що запозичені лексеми не можуть повністю адаптуватися до словотвірної системи слов'янських мов. Л.В. Рацібурська (Нижній Новгород) у статті «Тенденція до інтернаціоналізації у дериваційних процесах сучасної російської мови» аналізує активне використання чужомовних префіксів, префіксоїдів, суфіксів і суфіксоїдів, графічних дериватів (гібридів) і робить висновок, що словотворчі елементи чужомовного походження мають високий ступінь продуктивності. Стаття І. Страмлич Брезник (Марибор) «Гібридизація сучасних словенських дериватів» присвячена аналізу окремих дериватів, характерних для емоційно насиченої молодіжної мови Інтернету і для оказіональних публіцистичних текстів. Цей аналіз доводить гібридизацію сучасної словенської лексики. У результаті аналізу авторка вирізняє три типи творення слів-гібридів: 1) поєднання словенських елементів із найпродуктивнішими запозиченими елементами (*evr-o-besednjak* «єврословник»); 2) поєднання інтернаціональних і питомих елементів шляхом запозичених або питомих дериваційних механізмів (*konekt-ati* «конектити, з'єднувати», *alk-o-ljub* «алколюб») і 3) довільне скорочення основ запозичених словосполук. Водночас авторка виокремлює три тенденції у процесі постання дериватів: 1) запозичені елементи адаптовані до словотвірних правил словенської мови; 2) питоми елементи поєднуються за зразками іншої мови; 3) словотвірні основи підлягають скороченню, беручи участь у творенні нових лексем. І. Страмлич Брезник робить висновок, що інкорпорація чужомовних елементів до словенської мови не спричиняє появи нових зразків словотворення, а найчастіше за допомогою установлених правил розширює морфемну комбінаторику. О.І. Коряковцева (Седльце) у статті «Інтернаціональне vs. національне у словотвірній системі (до постановки питання)» зазначає, що сучасна глобалізація може бути потрактована як використання в міжнародних контактах англійської мови в ролі засобу загальносвітового порозуміння. Безсумнівним результатом процесів глобалізації, а точніше американізації мов, є зростання кількості запозичень англо-американського походження, яке можна спостерігати у всіх слов'янських мовах. Це також

збільшення сфери інтернаціоналізмів (зокрема і морфем) в окремих мовах. На думку авторки, в результаті «євроглобалізації» (XVIII–середина XX ст.) та «амероглобалізації» (друга половина XX ст.–початок XXI ст.) в сучасних слов'янських мовах уже сформувалися дві словотвірні підсистеми – питома та інтернаціональна. Авторка сконцентрувала свою увагу на найбільш активних типах запозичених формантів (**ре-**, **анти-**, **-ист**, **-инг**, з яким утворено, зокрема, багато мовно-ігрових дериватів, менш продуктивний **-гейт** та ін.), висвітлюючи проблему в аспекті інтернаціоналізації слов'янських мов у широкому розумінні.

Загалом збірник «Прояви інтернаціоналізації в слов'янських мовах» демонструє високий ступінь зацікавленості мовознавців таким актуальним явищем як глобалізаційні процеси у слов'янських мовах. Глибокий аналіз цього явища переконливо доводить, що тенденція до інтернаціоналізації, зумовлена суспільною потребою участі різних етносів у світовій цивілізаційній інтеграції, властива всім слов'янським мовам, зокрема й українській. Інтернаціоналізми англо-американського походження, які інкорпуються в українську та інші слов'янські мови, мають різний ступінь освоєння. Це вкраплення, кальки, гібриди, повторні запозичення з новим значенням, лексеми, у яких розвинулося нове значення під впливом англійської мови (неосемантизми), графічні варіанти, пристосовані до орфографії слов'янських мов тощо. Оцінюючи тенденцію до інтернаціоналізації як неминучий процес, автори підкреслюють, що цю тенденцію супроводжує інша – тенденція до націоналізації, залучення захисних механізмів мови для збереження її типологічних рис, яка виявляється в калькуванні, творенні гібридів з питомими основами та афіксами, використанні питомих схем словотвору із запозиченими основами, пристосуванні запозичень до граматичних й орфографічних норм національної мови. Ці дві тенденції нерозривні у сучасних слов'янських мовах, і яка з них переважатиме в майбутньому – покаже час, а своє завдання лінгвісти вбачають у докладному висвітленні механізмів запозичування й аналізу освоєння запозичень та відповідному їх лексикографічному описові для підвищення рівня мовної компетенції, а також створенні сприятливого ґрунту для залучення власних ресурсів слов'янських мов у процеси номінації нових явищ дійсності.

Юлія Романюк (м. Київ)

Juliia Romaniuk (Kyiv)

INTERNATIONAL SCIENTIFIC PROJECT OF THE NEOLOGY OF SLAVONIC LANGUAGES

Book review on: *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich* / Red. nauk E. Koriakowcewa. – Siedlce: Wyd. Akademii Podlaskiej, 2009. – 205 s.